

ELŐSZÓ

40 év telt el azóta, hogy a *Poétikai szótár* (1977) a pozsonyi Pedagógiai Kiadónál napvilágot látott. Ámde ez a könyv Magyarországon kevésbé volt ismert, hiszen elsődlegesen a szlovákiai magyar iskolák számára készült. Viszont abban az időben hasonló szótárak nemigen születtek, így az egyetemi hallgatók, valamint más érdeklődők is használták. Ez volt az első fecske, de a sors úgy hozta, hogy utána lehetőség nyílt a poétikai szótár szlovák változatának kiadására is, amely még nagyobb sikert aratott. A szlovák nyelvű szótár első kiadása 1984-ben jelent meg, de szinte napok alatt elfogyott. Így 1987-ben sor került a második kiadásra is, de akkor már 10 000 példányban látott napvilágot. Az akkori Csehszlovákia területén az is rövid idő alatt elfogyott. Tudvalevő, hogy akkoriban sok szó esett az irodalmi nevelésről is, főleg a szövegelemzésről és a műközpontúságról, hiszen az olyan korszak volt, amikor az irodalomoktatás próbálkozott szabadulni az ideológiai beskatulyázottságtól, annak korlátaitól. Ehhez szükségesnek mutatkozott, hogy a diákok jobban megismerjék a poétikai szakkifejezéseket, valamint e jelenségek funkcionális szerepét az irodalmi művek szerkezetében.

Azóta hosszú évek teltek el, ezzel egyetemben az olvasók befogadóképessége is jócskán megváltozott. Megszaporodtak a szótárak is, ugyanakkor az olvasás igénye is lényegesen megcsappant. Korunkat ugyan elsősorban a panvizualizmus jellemzi, de a poétikai szakkifejezések ismeretének továbbra is hasznát vesszük, hiszen példának okáért a metonímia mint stíluseszköz nemcsak a költeményekben fordul elő, hanem jelentős szerepet játszik a filmművészetben is. Nem is beszélve arról, hogy az egyes műfajok nagy átfedéseket mutatnak, hiszen például a krimi éppúgy jelen van az irodalomban, mint a filmművészetben, de ugyanaz érvényes más műfajokra is – a drámára, a szatírára, a balladára, a sci-fire. Az irodalmat ma már nem lehet korlátok közé szorítani,

hiszen nem egy irodalmi alkotás sokszor éppen a filmadaptáció révén válik népszerűvé. Előfordul, hogy az olvasás igényét épp egy-egy regény színrevitele vagy megfilmesítése idézi elő és váltja ki.

A szótár felkészítheti a fiatalabb nemzedéket arra is, hogy bizonyos poétikai kompetenciával rendelkezzen, s hogy elmélyültebben vonzódjon a művészet iránt. A poétika ma már átfogóbb ismeretekkel vértelje fel nemcsak a diákokat, hanem az érdeklődők szélesebb körét is. Főleg akkor, hogyha a szótár képes lépést tartani az újabb irodalomtudományi irányzatok fejlődésével és eredményeivel. Erre törekedtünk, ezért szótárunk feloleli az újabb műfajokat is (vizuális költészet, kép nélküli költészet, képregény, posztmodern regény stb.). Ugyanakkor nem hiányozhatnak a szótárból a klasszikus irodalomelméleti ismeretek sem, hiszen az irodalom majdhogy háromezer éves múltra tekint vissza, s az első poétika megszületése Arisztotelész nevéhez fűződik.

A poétikai szótár az irodalmi jelenségek magyarázatán felül tartalmazza az egyes műfajok meghatározását és rövid jellemzését. Természetesen a szótárnak eleve más a szerepe, mint a tankönyvnek, hiszen sokszor csak azért lapozzuk fel, hogy egy-egy fogalomról, szakkifejezésről, irodalmi szövegjelenségről részletesebb felvilágosítást, magyarázatot vagy éppen tájékoztatást kapjunk. Így a szótárban olyan szakkifejezések is helyet kaptak, amelyekről a tantervek nem tesznek említést, ám a mindennapi gyakorlat megkövetelheti ismeretüket.

Az egyes címszavakat úgy állítottuk össze, hogy a szótárt használhassák mindazok, akik az irodalommal vagy általában a művészettel valamilyen módon kapcsolatban állnak. Minthogy évtizedeken át a szövegelemzés állt kutatásaink középpontjában, az így szerzett tapasztalatokat az egyes szócikkek előkészítésében is gyakran felhasználtuk és alkalmaztuk. Ezzel is élénkebbé akartuk tenni a szótárt. Erre szolgálnak az irodalmi szövegekből vett példák is, amelyeket igyekeztünk úgy kiválasztani, hogy jobbára önmagukban is kifejezők és érdekesek legyenek. Némi túlzással élve, hogy élményt is nyújtsanak.

A szerkesztést a lehető legegyszerűbben igyekeztünk megoldani, elhagyva a bonyolult szótári jelöléseket. A jelölések

közül csupán egy szorul magyarázatra, az utalás jele →. Akkor használjuk, amikor a szakkifejezést nem fejtjük ki újra részletesen, csak utalunk rá, hogy a szótárban előfordul címszóként vagy hasonló címszó alatt. Az íróknak általában csak a vezetéknevét és keresztnévüknek kezdőbetűjét közöljük, de hogyha nem tartoznak egyértelműen a klasszikus írók vagy költők közé, akkor kiírtuk az egész nevüket. Bizonyos esetekben így jártunk el akkor is, hogyha a vezetéknev túláságosan nagy gyakoriságot mutat (Nagy László, Németh László, Molnár Imre). Az idegen szavak értelmét és kiejtését zárójelben magyarázzuk. A szótárakban szinte általános gyakorlat, hogy a szócikkben már csak a címszó kezdőbetűjét tüntetik fel, de mi más megoldást választottunk – a címszavakat a szócikkben nem ismételtük meg, hanem ezzel a jellel helyettesítettük ~.

A szótár a poétikai szakkifejezések gyűjteménye, leltára, megfelelő magyarázatokkal és példákkal. Végző fokon az irodalomelméleti és stilisztikai anyag összefoglalása, amely az irodalomról és az irodalmi szövegekről szóló ismeretek gyarapítását és elmélyítését szolgálhatja. Ha e feladatának eleget tesz, akkor munkánk nem volt hiábavaló. Reméljük és hisszük, hogy így lesz.

Nyitra, 2017. december 1.

Zsilka Tibor